اتنو ـ موزیکولوژی

مطالعه‌ی ماهیت‌ها، پرسش‌ها، روش‌ها، نمایندگان و کتابشناسی

نویسنده: **یاپ کونست**

برگردان فارسی

مریم قرسو

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

مؤسسه‌ی فرهنگی ـ هنری ماهور

تهران ۱۴۰۱

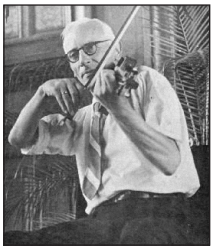
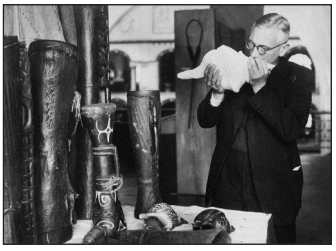
فهرست

مقدمه‌ی مترجم ۶
مقدمه‌ای بر چاپ اول ۱۲
مقدمه‌ای بر چاپ دوم ۱۳
اتنو–موزیکولوژی ۱۴
تصاویر ۹۴
نمایه‌ی نام افراد ۱۰۹
نمایه‌ی نام‌های خاص، اقوام، مکان‌ها ۱۱۷

مقدمه‌ی مترجم

کتاب اتنو-موزیکولوژی، نوشته‌ی یاپ کونست[۱] در سال ۱۹۵۰ منتشر شده است. این کتاب از نظر شناخت تاریخ رشته‌ی اتنوموزیکولوژی اهمیت دارد و ترجمه‌ی فارسی آن را نیز باید از همین زاویه مورد توجه قرار داد. بسیاری از روش‌های محاسباتی و یا پژوهشیِ پیشنهاد شده در این کتاب، امروزه و به واسطه‌ی پیشرفت ابزار و تکنولوژی فاقد اهمیت کاربردی و گاه اعتباری هستند و همانطور که گفته شد باید به عنوان بخشی از روندِ تاریخی این رشته به آنها نگاه کرد.

ابزاری مانند فُنُگراف یا مُنُکُرد را نیز امروزه تنها در موزه‌ها می‌توانیم پیدا کنیم؛ که البته این موارد چیزی از ارزش تاریخی و روش شناختی کتاب کم نمی‌کند. واژه‌ی اتنو-موزیکولوژی احتمالا برای نخستین‌بار توسط یک پژوهشگر اوکراینی به نام کِلمنت کُویتکا در سال ۱۹۲۸، و پس از آن توسط یاپ کونست، در عنوان کتاب حاضر استفاده شده است.

یاپ کونست حقوقدان، نوازنده و بعدها موسیقی‌شناس هلندی است. او در دوازدهم آگوست ۱۸۹۱ میلادی در شهر گرونینگن[۲] در شمال هلند به دنیا آمد. پدر و مادر او هر دو موسیقی‌دان و نوازنده‌ی پیانو بودند و او نیز از کودکی نواختن ساز ویلن را آغاز کرد و از همان دوران علاقه‌ی زیادی به شناخت ترانه‌های محلی و رقص‌های شمال هلند پیدا کرد. در سال ۱۹۱۷ دکتری حقوق گرفت و به مدت دو سال برای کار در همین رشته به آمستردام

۱. Jaap (Jakob) Kunst

۲. Groningen، بزرگترین شهر در شمال هلند.

رفت. اما شیفتگی‌اش به موسیقی او را به وادی متفاوتی هدایت کرد. طی همکاری با گروه موسیقیِ «بومی‌های شرق آلمان» به جاوه سفر کرد. زمانی که همکاران او قصد بازگشت به هلند را داشتند او بازنگشت و به انتخاب خود در جاوه ماند. در رشته‌ی تحصیلی خود کار پیدا کرد و به طور همزمان و با شگفتی بسیار در کشف موسیقی آسیای جنوب شرقی که برای گوش او بسیار ناآشنا بود تفحص کرد. در این دوره آرشیو بزرگی از سازهای متفاوت ضبط‌های میدانی موسیقی‌های مختلف این منطقه، کتاب و عکس گردآوری کرد. در سال ۱۹۳۴ به هلند بازگشت و به عنوان موسیقی‌شناس توانست حمایت‌هایی را برای انجام پژوهش‌های بیشتر جذب کند. کلکسیون سازها و آرشیو ضبط‌های او از موسیقی جاوه‌ای به موزه‌ی باتاویا[۳] در هلند منتقل شد. به دلیل شرایط اقتصادی بی‌ثبات آن دوران حمایت‌های دولتی از پژوهش‌های کونست در این مقطع قطع شد اما او مجدداً حمایت‌های فردی و خصوصی دیگری را دریافت کرد که توانست پژوهش‌های خود را توسط آنها ادامه دهد.

در سال ۱۹۳۶ یاپ کونست که این‌بار در مسند موسیقی‌شناس و نه حقوق‌دان به هلند بازگشت، به عنوان عضو رسمی آکادمی علمی و سلطنتی هلند معرفی شد و در سال ۱۹۴۲ در دانشگاه آمستردام آغاز به کار کرد. در سال ۱۹۵۰ با انتشار کتاب *اتنو-موزیکولوژی* روزهای تازه‌ای را در تاریخ این دانش رقم زد. در آن زمان این کتاب دربرگیرنده‌ی عنوان بیش از سی‌هزار پژوهشی بود که پیش از این تاریخ منتشر شده بودند. در سال ۱۹۵۶ آلبومی از آهنگ‌های بومی از رقص‌های شمال هلند منتشر کرد که آلبوم برتر سال شناخته شد و بیشترین فروش را در پی داشت. کونست در دوران کاری و پژوهشی خود مدت زیادی به عنوان دستیار کورت زاکس به مطالعه‌ی موضوعات مختلف در زمینه‌ی شناخت موسیقی پرداخت. همچنین و همانطور که در بسیاری نوشته‌های خود به آن اشاره می‌کند مصاحبت و دوستی با دانشمند دوران خود هُرنبُستل افق‌های گسترده‌تری را در شناخت موسیقی به روی او گشود. در سال‌های بعد کتاب‌ها و مقالات ارزشمند و تاثیرگذاری از او به زبان‌های هلندی و انگلیسی منتشر شد.

یاپ کونست که با شیفتگی بی‌مانندی در شناخت موسیقی غور می‌کرد، در هفتم دسامبر ۱۹۶۰ در آمستردام از دنیا رفت. به احترام و پاسداشت زحمات علمی ایشان در زمینه‌ی دانش شناخت موسیقی اقوام از همان زمان هر ساله جایزه‌ای با عنوان «جایزه‌ی یاپ

۶. Batavia

کونست» به بهترین مقاله‌ی ارائه شده از اعضای جامعه‌ی اتنوموزیکولوژی[۴] در بازه‌ی زمانی ده سال اول فعالیت‌های پژوهشی آنها داده می‌شود[۵].

* * *

در مورد جمله‌ی نخست کتاب در تعریفِ حوزه‌ی پژوهشی رشته‌ی اتنوموزیکولوژی،باید تأکید کنم که این تعریف (و موارد دیگر در این کتاب) در طی هفتاد سال گذشته، بارها و به تکرار بازبینی شده و تعاریف تازه‌ای از آن ارایه شده است. این کتاب دربرگیرنده‌ی دو بخش است:

بخش نخست دغدغه‌های موسیقی‌شناسانه‌ی چند دهه‌ی نخست قرن بیستم را در قالب مباحث پی‌درپی معرفی می‌کند. در این دوران شناخت ویژگی‌های صوتی و آکوستیکی اصوات موسیقی اقوام ناآشنا و مسائل مربوط به آن همواره در اولویت است و در نبود ابزار ضبطِ صدا، این رویکرد به شناخت روش‌ها و معادلات ریاضی‌وار پیچیده وابسته و نیازمند است. بسیاری از این روش‌ها امروزه منسوخ شده و البته در زمان خود نیز بسیار پیچیده و تا حدودی ناکارآمد بودند، اما به هر حال در این کتاب چند روش محاسبه‌ی ریاضی‌وار اصوات به صورت اجمالی معرفی شده است. دومین بحث مطرح شده در این بخش به اختراع دستگاه فُنُگراف و صنعت ضبط و تغییرات ایجاد شده در معادلات ذهنی پژوهشگران مربوط می‌شود که کونست برخی مباحث مربوط به این رویداد را در اینجا ذکر می‌کند. در ادامه‌ی این بخش، نگارنده مجموعه‌های مهمی که به واسطه‌ی اختراع فُنُگراف تا زمان انتشار کتاب (۱۹۵۰) ضبط و منتشر شده‌اند را معرفی می‌کند. در اینجا یکی از نکاتی که شخصاً برای من در این کتاب بسیار جالب بود شناخت مطالعات هُرنبُستِل و تاثیرات بسیار او در حوزه‌های مختلف و در روند تاریخی دانش اتنوموزیکولوژی است. در تمامی بخش‌های این کتاب به مطالعات، پژوهش‌ها و تلاش‌های فراگیر و تاثیرگذار او اشاره شده است. هر چند هُرنبُستل در این دوران بسیار جوان است اما حضور پررنگ او در تمامی عرصه‌های پژوهشی موسیقی بسیار قابل توجه است. برآیند مباحث طرح شده تا اینجا، نشان می‌دهد که مسئله‌ی تشخیص و تثبیت نواک[۶]، یکی از موضوعات مهم و چالش برانگیز آن دوران بوده است.

۷. The Society for Ethnomusicology

۵. منابع: Britannica / سایت رسمی SEM.

۶. Pitch

موضوع مهم دیگری که در این کتاب به آن اشاره می‌شود مقوله‌ی برخورد پژوهشگران با نگارشِ انواع موسیقی‌های ناآشنا در زمان نگارش کتاب است.

بخش بعدی به معرفی برخی نظریات مطرح شده و رویکردهای مورد بررسی پژوهشگران حوزه‌ی موسیقی تا زمان انتشار این کتاب می‌پردازد. مباحث مرتبط با موضوع ریتم، ارتباط موسیقی با اقلیم، ارتباطِ بیانِ موسیقایی و نژاد، خاستگاه انسانیِ موسیقی، مسئله‌ی ملُدی، خاستگاه محتمل سازهای موسیقی و روند تکاملی آنها و طبقه‌بندی نهایی سازها بر اساس پژوهش‌های مَیلون، کورت زاکس و هُرنبُستِل، موضوعاتی هستند که در قسمت دیگر این بخش به آن پرداخته می‌شوند. در بخش پایانی یاپ کونست به معرفی دیدگاه‌های مختلف در موردِ خاستگاه موسیقی و سازهای موسیقی پرداخته و رویکردها و پیش‌فرض‌های محتمل در این رابطه را به همراه انتقادات مطرح شده در پی آنها معرفی می‌کند.

در بخش دوم، کتابشناسیِ کاملی از مطالعات انجام شده تا زمان انتشار کتاب آورده شده است. این کتابشناسی تمامی مطالعات در دسترس کونست را شامل شده و ما را با آثار منتشر شده در چند دهه‌ی نخستینِ شکل‌گیریِ این رشته در اروپا آشنا می‌کند. این کتابشناسی مفصل حدوداً به صد و بیست صفحه می‌رسد که در چاپ‌های متفاوت و متعددِ کتابِ حاضر بارها توسط نویسنده مورد بازبینی قرار می‌گیرد و در هر دوره موارد تازه‌ای به آن افزوده می‌شود. به دلیل تفاوت کتابشناسی در چاپ‌های مختلف، در دسترس بودن نسخه‌ی انگلیسی در پایگاه‌های مختلف اینترنتی، در نسخه‌ی فارسی از آوردن آن صرف نظر شده است. کتاب‌شناسیِ چاپِ دوم این کتاب (منبعِ نسخه‌ی ترجمه شده) بر روی وبگاهِ موسسه‌ی ماهور قرار داده شده است.

در بخش پایانی تصاویری از پژوهشگران و پیشکسوتانِ فعال در بازه‌ی نگارش این کتاب آورده شده است. در مقابل برخی تصاویر تنها سال تولد ذکر شده است. تمامی این افراد در روزگار ما از دنیا رفته‌اند، اما من ترجیح دادم سال وفات آنها را به این سال‌شمارها اضافه نکنم تا بدانیم در آن روزگار چه کسانی در حال فعالیت بودند.

* * *

در اینجا باید به چند نکته در ارتباط با ترجمه‌ی این کتاب اشاره کنم. نسخه‌ی انگلیسی این کتاب دارای زبانی سلیس نیست، به ویژه در بخش مربوط به مباحث آکوستیکی، متن مغلق

است. اصول ویرایشی، نوشتاری، پاراگراف‌بندی و نقطه‌گذاری در متن اصلی کتاب به روشِ امروز نگاشته نشده است. برخی اصطلاحات به صورت مخفف و مبهم به کار رفته است. در متن ترجمه شده تلاش کرده‌ایم تا حد ممکن به متن اصلی وفادار باشیم اما در مواردی برای فهم دقیق و آسان مجبور به اعمال تغییرات ویرایشی شدیم.

نام بسیاری از پژوهشگران در این کتاب آورده شده است. این نام‌های خاص و همچنین نام مکان‌ها، اقوام و سازهای موسیقی با ارجاع به تلفظ اصلی آنها در زبان مرجع، به الفبای فارسی نگاشته شده‌اند. از خانم پروانه فخام‌زاده از فرهنگستان ادب فارسی و دکتر ساسان فاطمی بابت همفکری در نگارشِ صحیح این نام‌ها سپاسگزارم.

پس از پایان ترجمه آقای شهریار عطایی، مبحث نخست کتاب یعنی توضیحات مربوط به محاسبات آکوستیکی را مطالعه و با متن اصلی مقابله کردند. به صلاح‌دید ایشان و به منظور روشن‌تر شدن برخی مفاهیم، پانویس‌هایی به این بخش با ذکر نام خودشان افزوده شده است. به گفته‌ی آقای عطایی تعاریفی که ایشان ارائه داده‌اند برگرفته از درس‌گفتارهای استاد عزیز آقای دکتر خسرو مولانا است. بنابراین در این کتاب دو دسته پانویس خواهیم داشت. نخست پانویس‌هایی که خود نگارنده (یاپ کونست) به متن افزوده است. دوم پانویس‌هایی که برای روشن‌شدن برخی مفاهیم، نام‌ها، واژه‌ها یا ابزار به صورت توضیحی آورده شده‌اند.

نگارشِ انگلیسیِ نام افراد و نام‌های خاص دیگر (شهر، قوم، ساز موسیقی) در نمایه‌ی آخر کتاب فهرست شده است. واژه‌ی صدا، معادل صدای انسان (voice) و واژه‌ی صوت معادل صدای غیر انسانی (sound) آمده است. واژه‌ی exotic در لغت به معنای عجیب و غریب، بیگانه و نامتعارف (در برابر یک فضای آشنا) است و به چیزی گفته می‌شود که دارای ویژگی‌های منحصربه‌فرد و متفاوت از یک نمونه‌ی مرسوم و متعارف باشد. در اینجا برابرنهادِ «ناآشنا» را برای آن برگزیدم. به این معنا که این موسیقی‌ها در پی پژوهش‌های علمی شناخته شده‌اند و ناشناخته نیستند، اما همچنان به گوش جامعه‌ی غیر بومی و از منظر بیان موسیقایی، حسی و ادراک سمعی، همچنان ناآشنا هستند.

* * *

از دوست ارجمند آقای شهریار عطایی بابت دقت نظرشان در بازخوانی بخش مربوط به

صداشناسی سپاسگزارم. از آقای محمد موسوی مدیر محترم انتشارات ماهور نیز تشکر می‌کنم که با وجود دشواری‌های موجود در راستای نشر آثاری از این دست که پایه‌های علمی دانش شناخت و مطالعات تخصصی موسیقی در ایران را استوار می‌کند، همواره با جامعه‌ی موسیقی‌دان و پژوهشگر همراه هستند.

مریم قرسو

مقدمه‌ای بر چاپ اول

فکر می‌کنم این کتاب نیازی به مقدمه ندارد چون مطالب به خودی خود گویا هستند. در این کتاب سوابق کاری کوتاه اما مفیدی ارائه شده است که من در مقام استاد یک دانشگاه خصوصی در آمستردام، همیشه سعی کرده‌ام به دانشجویانم بیاموزم.

این کتاب در حقیقت مقدمه‌ای عمومی بر اتنو-موزیکولوژی به شمار می‌رود که پیش از آغاز به مطالعه‌ی موسیقیِ فرهنگ‌های مختلف، باید آموخته شود.

امیدوارم کسانی که می‌خواهند دانش خود را ارتقا داده و در این رشته پیشرفت کنند، برای آموزش خودشان بنیان‌های مفیدی را در این کتاب بیابند.

برای ویراست جدید این کتاب، انتقادها یا اطلاعاتی که شما ممکن است برای من بفرستید، با اشتیاق تمام پذیرفته خواهد شد.

یاپ کونست

مقدمه‌ای بر چاپ دوم

درخواستِ من بابتِ بازخوردهای انتقادی نادیده گرفته نشد. از تمامی افرادی که قبول زحمت کرده و کاستی‌های کتاب را به من یادآور شوند، صمیمانه سپاسگذارم. به واسطه‌ی همکاری این افراد محتوای کتاب بهتر شده و در مقایسه با چاپ اول که در سال ۱۹۵۰ از سوی موسسه‌ی سلطنتی نواحی گرمسیری، در آمستردام انتشار یافت، موسیقایی‌تر شده است.

در این ویراست تلاش کرده‌ام از منابع غیراروپایی نیز استفاده کنم که نتیجه‌ی آن اروپا محور نبودنِ این نسخه است.

توجه داشته‌ام که موارد بسیاری از منابع غیرـاروپایی را اضافه کنم، نتیجه این شد که هم‌اکنون این کتاب، آنگونه که در ویراست پیشین اروپاـمحور بود، نیست . البته به غیر از آنهایی که به زبان‌های روسی، عربی، چینی، اندونزیایی، جاوایی، سوندایی، ژاپنی و زبان‌های شبه قاره‌ی هند هستند. لازم به ذکر است، در اینجا تنها مقالات و کتاب‌هایی را که موضوع آنها اختصاصاً شناخت موسیقی است، آورده‌ام. به گزارش‌های متعدد و مطالعات عمومی مربوط به موسیقی که فاقد اطلاعات مهم بودند اشاره نشده است. مقالاتی که داده‌هایی اشتباه داشته و یا خیلی قدیمی شده بودند، یا مطالعاتشان سطحی بود را نیز در این کتاب نیاورده‌ام. گاه به طور شخصی موضوعاتی را بیشتر مد نظر قرار دادم؛ البته در عین حال تلاش کردم کتابشناسی کاملی را در اینجا ارائه دهم. برای دسترسی به عنوان‌های بیشتر، خواننده می‌تواند به فهرستی که دیگر پژوهشگران تدوین کرده‌اند. ــ به ویژه در مورد موسیقی آسیا: کتابشناسی ریچارد واترمن [۷]۱۸۶۰؛ برای اندونزی به ۱۰۹۹ و برای سیاهپوستان آفریقا به ۱۸۲۲ ــ مراجعه کنند.

در نهایت، وظیفه‌ی خود می‌دانم که از آقای مارتینوس نِیهُف برای دقت زیادشان در خواندن متن کتاب و صبر ایشان تشکر کنم.

آمستردام، اول ژانویه ۱۹۵۵

---

۷. این شماره‌ها عدد مربوط به کتابشناسی است. م.÷